והדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עביד מר הכי אמר ליה דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן אמר ליה לאו איתמר עלה אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו אמר ליה רב (א) אבין לרב עמרם מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון אמר ליה אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב נחמן ואמר לי מיניה דמר שמואל לא שמיע לי אלא נחזי אנן תפלה דחובה היא מחזירין אותו ברכת מזונא דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר אמר ליה אין דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן לאו איתמר עלה לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש: עד כמה מזמנין וכו': למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כזית ורבי יהודה כביצה והא איפכא שמעינן להו דתנן וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שהיה בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה עד כמה הם חוזרים רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה ורבי יהודה אומר זה וזה בכזית אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי ר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ורבי יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה התם בסברא פליגי ר' מאיר סבר חזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה אף חזרתו בכביצה ור' יהודה סבר חזרתו כאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו בכזית:

מתני' כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה אומר נברך אלהינו בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה הוא אומר נברך ה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו ובאלף הוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונים אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכים שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים ואחד מועטים אומר ברכו את ה' רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך:

גמ' אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל תנן בשלשה והוא אומר ברכו אימא

אף

והדר לרישא. לתחלת ברכת המזון כדאמרינן (לעיל דף כט:) גבי תפלה עקר את רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת רגלים: **מי שיצא מירושלים.** לעיל מיניה מיירי ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש ונפסל ביציאתו חוץ לחומה: **אם עבר צופים.** מקום שיכול לראות בהמ"ק: **לפני הבירה.** מקום בהר הבית ששם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:): **זה וזה.** חמץ ובשר קודש: **חזרתו כטומאתו** גרסינן. שיעור חזרתו כשיעור טומאתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה: **מתני' בשלשה והוא אומר ברכו.** דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא.** כלומר הכל שוה משראויים להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמ' פריך הא קתני סיפא במאה הוא אומר כו': **לפי רוב הקהל הם מברכים.** כמו שאמר שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא ר"ע היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק הכי מוקי לה בגמרא: **גמ' אל יוציא את עצמו.** אע"פ שבארבעה הוא רשאי לומר לשלשה ברכו טוב לו שיאמר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המברכים: **תנן בשלשה והוא אומר ברכו.** אלמא הכי עדיף כלומר רבים אתם ואפילו איני עמכם:

אף

אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. וא"ת והא הוי ר"ח מיומי דלא להתענות בהון במגילת תענית וי"ל דה"פ אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פת שמחייבנו בברכת המזון אבל ביום טוב צריך לאכול פת ותימה דאמרינן בסוכה (פ"ב דף כז.) אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל חוץ מלילה הראשונה דיליף ט"ו ט"ו מחג המצות וי"ל דה"פ שאינו צריך לאכול בסוכה אם לא ירצה אבל בשביל יו"ט צריך לאכול וא"ת מנ"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכות ומיהו אומר רבינו יהודה דנפקא מינה כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר אבל אם בשביל סוכה ביו"ט ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות אבל בשאר ימים אינו צריך והא דאמרינן בפרק אלו דברים (פסחים ד' סח:) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא משמע שהיה מתענה ביום טוב מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר אבל בשאר תעניות אסור וסעודה שלישית של שבת היה מסופק ר"י דשמא אי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כדפי' ר"ת כדאמרי' בסעודת סוכה ומיהו בכתובות פרק אע"פ (דף סד:) חשיב גבי משרה אשתו על ידי שליש שלש סעודות משל שבת א"כ משמע דכולן שוות ועוד כיון דילפינן ממן אלמא דשוות הן ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אי בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל: **עד כמה מזמנין וכו'.** ה"ה ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין: **אם עבר צופים.** פירש"י בפסחים (פ"ג ד' מט.) מקום ששמו צופים ול"נ דא"כ ה"ל למימר וכמלתו לכל רוח כדקאמר התם (נג:) גבי מודיעים ולפנים אלא י"ל שאינו מקום וצופים הוי לשון ראיה וה"פ אם הרחיק מירושלים כ"כ שאינו יכול לראות ירושלים שורפו במקומו: **רבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית.** ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמר פרק מי שמתו (ד' כ:) וכי לא אשא פנים לישראל וכו' וכן אמרינן התם בן מברך לאביו ומוקים לה במאן דאכיל שיעורא דרבנן ופירש"י היינו כזית או כביצה ועוד אי כזית או כביצה הוי דאורייתא איזה שיעור דרבנן. וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף רבי יוחנן קאמר רבי יהודה בכזית ור' מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ בכזית אף על גב דבעלמא ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא הלכה כר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית וכן לעיל גבי שאכל כזית מלית וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו אף על גב דלענין יום הכפורים ליתא לא ילפינן מיניה לענין ברכה תדע דלענין ברכת המזון בכזית ולענין יום הכפורים עד דהוי דוקא ככותבת: **נברך אלהינו** גרסינן ולא גרסינן נברך לאלהינו כלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם: **אמר** ר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד עשרה וכו'. משמע דרבי יוסי הגלילי מודה בבית הכנסת מדקאמר מה מצינו וכו' כלומר שאתה מודה לי ומאי שנא דפליגי בברכת המזון ומודו בבית הכנסת ויש לומר דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה דאלו נכנסים ואלו יוצאים ולאו אדעתיה דש"ל אבל בברכת המזון שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין לטעות בזה שאין יוצאין עד לאחר ברכת המזון: **לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל.** ופריך בירושלמי מן הקורא בתורה ומן המזון שאומר ברכו ומפרש כיון שאומר המבורך אין זה מוציא עצמו מן הכלל: **תנן בשלשה והוא אומר ברכו.** ס"ד השתא דברכו עדיף משום דברכו היינו לווי לברך את השם אבל נברך אינו אלא נטילת רשות:

אלא

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ה מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ו וסי' תכד:
סד ב ג מיי' שם הל' יב טוש"ע או"ח סי' קפח סעי' ו:
סה ד ה מיי' פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה ח:
ו [מיי' פי"ד מהל' טומאת אוכלין הל' א והל' יב]:
סו ז ח מיי' פ"ה מהל' ברכות הל' ג ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצב סעיף א:

◆

תורה אור השלם

י. בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים יְיָ מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל: תהלים סח כז

◆

רב ניסים גאון

מר סבר חזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה. עיקרה בתורת כהנים יכול יטמא כל שהוא ת"ל אשר יאכל הא אינו מטמא אלא בכביצה ובגמרא דיום הכפורים (דף פ) אמרינן תניא ר' אומר כל איסורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין בכביצה כו' מנלן א"ר אבהו אמר ר' אלעזר דאמר קרא מכל האוכל אשר יאכל אוכל שאתה יכול לאוכלו בבת אחת שיערו חכמים שאין בית הבליעה יתר מביצת תרנגולת ולענין איסורין אמרי' (סוכה ו) ארץ זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזיתים ועיקרו בתורת כהנים אשר תאכל אין אכילה בפחות מכזית ובגמ' דפרק גיד הנשה (חולין דף צו) אמרי' ור' יהודה אכילה כתיבה בה ואכילה בכזית והתם נמי אמרי' (שם דף קב) אבר מן החי צריך כזית מ"ט אכילה כתיב ביה ואכילה בכזית וכמוה רבות בתלמוד ומינה ילפינן לנוגע ולנושא ששיערו חכמים כזית כדתניא בתורת כהנים [בפרשת אמור] והכי איתא בת"כ [שם בפ' שמיני] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילה וכו' יכול נבלת בהמה מטמא בגדים בבית הבליעה מק"ו ת"ל בה בה אתה מטמא בבית הבליעה ואין אתה מטמא בנבלת בהמה בבית הבליעה א"כ למה נאמר האוכל ליתן שיעור מה האוכל בכזית אף הנוגע והנושא בכזית: בשלשה והוא אומר ברכו. אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ואסיקנא דנברך עדיף למה נהגו העם בספר תורה לומר הקורא ברכו ואינו אומר נברך ופירוקה כי הקורא בס"ת כיון שהצריכוהו לומר המבורך לא יצא מן הכלל והרי ברוך הוא תחלה קודם הצבור ובברכת המזון אם הוא אומר ברכו את שאכלנו משלו הרי הוציא את עצמו מן הכלל והכי אמרינן בתלמוד ארץ ישראל שמואל אמר אני איני מוציא את עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אמר ר' אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל והוא פירוק יפה וחביב.

מסורת הש"ס

א) פסחים מט. ודף פא., ב) [יומא עט:], ג) [שם פא.], ד) [פסחים מט: פה. קכח.], ה) כצ"ל ליתא זה, ו) [לקמן נ.], ז) [ועי' היטב תוס' סוכה מ. ד"ה אי בעי], ח) [שבת קח:], ט) שייך למשנה לעיל מה., י) נשנ"ל מודיעים ולתוך, וכ"ה במשנה, י) [עירובין מו:], כ) [מח.], ל) [לח:], מ) פ' יתרו קודש סימן נב, נ) [וע"ע תוס' יומא עט. ד"ה ולא בירך כלאריטום].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ליה רב אידי בר אבין לרב עמרם מאי שנא:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אם עבר צופי' כו' הוי לשון ראיה. עי' לקמן סא ע"ב ברש"י ד"ה מן הגופר: תוס' ד"ה ר"מ סבר כו' ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך. קי"ל היאך שייך להחמיר לברך הא בברכה ספיקא להקל וצ"ע:

◆

מוסף רש"י

שהיה בידו בשר קודש. עמו כבר נפסל ביוצא, שמחלת קדשים קלים חומת ירושלים (פסחים מט.). אם עבר צופים. שם כפר שיכול לראות בית המקדש משם (שם) ומשם והלאה אינו יכול לראותו (שם פא.). שורפו במקומו. לא הטריחוהו לחזור ולשורפו בירושלים הואיל וכבר נתרחק הרבה, ואע"ג דקי"ל בפרק כל שעה (שם כד.) דבמקום אכילת קדשים שם שריפתן מבקדש באש תשרף (שם פא.). ואם לאו חוזר ושורפו. כדאמרן בקדש תשרף דבמקום אכילתו שריפתו (שם מט.). מוחלפת השיטה. התנא שסידרן טעה באמת מהן והחליף שיטתו (פסחים נ.). ואכילה בכזית. משמע (יומא פא.). חזרתו כטומאתו. ומדרבנן היא ולשיעור טומאתו אסמכוה, וטומאת אוכלין בכביצה (פסחים מט: ובעי"ן שם פה.). כאיסורו. של חמץ, ובשר קודש נמי מגמספל ביוצא אסור באכילה (שם נ.). מה איסורו בכזית. שיעור איסור אכילתו שהוא חייב עליו כזית (שם פה.). יושב הכרובים. כמו שנאמר (שמות כה) ונועדתי לך שם (תהלים פ ב.).

◆

רבינו חננאל

מתני' עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. וקיימל"ן בהא כר' מאיר מדפסיק ר' יוחנן כוותיה דאמר ר' חייא אמר ר' יוחנן ולהוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. ואילולי שהאוכל כזית דגן חייב לברך לא היה מוציא ידי חובתן, דקיימל"ן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא רבים ידי חובתן. [וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר צופים וכו', פי'. שם מקום שעומד שם וצופה בכל צד, שורפו במקום שנזכר. ואם לא עבר הצופים תחזר. עד כמה חוזרין ר"מ אומר בין חמץ בין בשר קדש כביצה. ר' יהודה אומר זה וזה בכזית וכו'. ואקשינן והא איפכא שמעינן להו דתנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה, מכלל דלר"מ כזית חשוב ולר' יהודה כביצה, ומשני ר' יוחנן מוחלפת השיטה, כלומר חלף דברי ר' מאיר לר' יהודה ודברי ר' יהודה לר' מאיר כי תני' מרבותיהם על דבריהם. אביי אמר לעולם לא תיפוך דהתם בסברא פליגי, ר"מ מקיש ליה לטומאה מה טומאה בכביצה אף חזרתו בכביצה, ר' יהודה אומר כנותר מה נותר איסורו בכזית דאכילה כתיב ביה, אף חזרתו, והכא בענין זימון בקראי פליגי, ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ומצינו אכילה בכזית, ור' יהודה סבר (לא) בעינן אכילה שיש בה שביעה ולא תהיה פחות מכביצה]. מתני' כיצד מזמנין וכו'. פירוש בשלשה אומר נברך, בשלשה חוץ מן המברך הוא אומר ברכו, והן עונין ברוך שאכלנו משלו. וכן פירוש שאר ענין זו המשנה כולה. ואמר שמואל לעולם אל יוצא אדם עצמו מן הכלל. אלא משלשה ומעלה יאמר נברך, ואקשינן עליה הא ברכו תנן, ומשנינן אימא אף ברכו, כלומר מארבעה ומעלה אומר נברך ואם אמר ברכו יצא.